

УДК 069.5:351.856.2–055.2(430:47+57:477)

© Оксана ЯНКОВЕНКО

ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРУ: МАТЕРИНСЬКІ ВІДЗНАКИ (огляд фондів Національного музею історії України у Другій світовій війні)

У статті висвітлено окремі аспекти гендерної політики Німеччини та СРСР 1930–1940-х років, зокрема розкрито особливості нагородної системи, що стосуються заохочення осіб жіночої статі до народження дітей. Визначено безпосередній вплив Другої світової війни на встановлення відзнак для багатодітних матерів. На основі музейної колекції простежено етапи впровадження материнських відзнак і розкрито сучасні традиції нагородження матерів.

Ключові слова: жінка, Друга світова війна, гендерна політика, материнська відзнака, орден, медаль, фондове зібрання, музейна колекція.

Фондове зібрання Національного музею історії України у Другій світовій війні надзвичайно багате й різноманітне. Величезний пласт колекції становлять артефакти, що віддзеркалюють тему соціогуманітарних складників війни, зокрема й питання гендеру. Науковці музею постійно досліджують і висвітлюють проблеми жінок у вирі війни, проте ця тема є актуальною і нині – у час, коли зі зброєю в руках необхідно відстоювати територіальну цілісність та суверенітет власної держави й матерям знову доводиться оплакувати своїх синів та дочок, а дружинам – чоловіків.

Жінка, хоч би ким вона була за професією, залишається берегинею роду, найкращою порадицею та найважливішим супутником життя. Споконвіку авторитет матері виступає чинником підвищення морально-виховного потенціалу сім'ї, звідки починається формування нової людини, і дуже важливо, щоб воно відбувалося в душі взаємоповаги, добра, любові до Батьківщини. Тому, безперечно, обов'язок кожної держави – підтримувати жінок, які народжують дітей – майбутнє нації, виховують із них, хоч би як пафосно це звучало, справжніх героїв, патріотів рідної землі.

Прототип сучасних жіночих нагород виник у XIV–XVII ст. у Західній Європі. Тоді були започатковані перші жіночі ордени. Згодом вони з'явилися в нагородних системах багатьох країн світу. Насамперед ці відзнаки отримували жінки, які перебували на військовій службі, медичні працівниці, а от нагороди,

призначені для заохочення багатодітних матерів, помітного поширення набули лише у ХХ ст., коли світ опинився напередодні нового протистояння і, маючи за плечима досвід Першої світової війни, далекоглядні керманічі значну увагу почали приділяти демографічній політиці.

Одна з перших материнських відзнак з'явилася наприкінці 1930-х років у Німеччині – це Почесний хрест німецької матері. Нагороду було встановлено 16 грудня 1938 р. райхсканцлером Адольфом Гітлером, щоб стимулювати підвищення народжуваності в Німеччині. Загалом у той період було втілено багато соціальних програм, націлених на збільшення і зміцнення німецької нації, зокрема розгорнуто кампанію із захисту материнства й сім'ї. Багатодітні матері отримували від держави за кожного новонародженого матеріальну допомогу, а також цілу низку привілеїв: першочергові путівки в санаторії, почесні місця в театрах і на партійних зборах, а подекуди місцеві органи влади надавали пільги на оплату електроенергії, знижували податки.

Почесний хрест німецької матері був затверджений у трьох класах. Бронзовий хрест вручався за народження чотирьох-п'ятьох дітей, срібний – шістьох-сімох, а золотий присвоювали жінкам, які народили вісім і більше дітей.

Хрест виготовляли переважно з нікелю і томбаку (сплав міді з цинком) методом штампування. Нагорода була зроблена у вигляді так званого християнського хреста, кінці якого залито емаллю синього кольору з білим обідком. Між кінцями розміщено рифлену чотирикутну зірку, а в центрі – накладний круглий медальйон із зображенням чорної свастики на білому емалевому тлі та написом навколо: «DER DEUTSCHEN MUTTER» («Німецькій матері»). На зворотній стороні вибито дату «16 Dezember 1938» («16 грудня 1938») та факсиміле підпису Гітлера. Від середини 1939 р. напис на медальйоні було змінено на гасло: «DAS KIND ADELT DIE MUTTER» («Дитина облагороджує матір»).

Для вручення хрестів у бронзі та сріблі використовували спеціально віддруковані конверти синього кольору, у золоті – коробку із синього замітника шкіри, оздоблену золотистим тисненням. Носили відзнаку на шиї на муаровій стрічці синього кольору із двома вузькими білими смугами по краях. Оригінал хреста надягали лише з офіційної нагоди. Тому в повсякденні німецькі жінки воліли носити його мініатюру, яка вручалася в комплекті з нагородою та нагородним документом (сертифікатом) до неї.

Отримати Почесний хрест німецької матері могли тільки чистокровні арійки, з незаплямованим родоводом, віддані режимові, всі діти яких були визнані спадково здоровими. У травні 1939 р., в День матері, відбулося перше нагородження цією відзнакою. Хрест одночасно отримали 3 млн німкенів. Відтоді традиційно нагородження відбувалося раз у рік і саме в День матері (друга неділя травня). Восстанне нагороду вручали в 1944 р., а загалом за час існування відзнаки нею заохотили близько 5 млн жінок [12]. Нагородження поширювалося також на території приєднаних до Німеччини Австрії, Судет і Данцига.

У фондовій колекції музею наразі зберігається понад 3 тис. Почесних хрестів німецької матері в бронзі, що були захоплені в роки війни як трофеї. У 1945 р. ці відзнаки надійшли на республіканську виставку, присвячену партизанській боротьбі з нацизмом, матеріали якої від 1974 р. стали частиною фондového зібрання Меморіалу. У 2014 р. музейна скарбниця завдяки Ягодинській митниці Міндоходів збагатилася ще трьома хрестами. Усі нагороди виготовлені до середини 1939 р., адже на аверсі мають напис «DER DEUTSCHEN MUTTER», а на реверсі, крім напису «16 Desember 1938», присутнє факсиміле Гітлера, якого на пізніших зразках немає [28].

Що ж стосується радянських нагород, то потрібно зазначити, що в СРСР уперше акцентували увагу на ролі жінки як матері лише наприкінці Другої світової війни, коли до керівництва країни прийшло усвідомлення необхідності стимулювати народжуваність, адже держава зазнала багатомільйонних людських утрат. Крім того, уряд прагнув відзначити багатодітних матерів, сини та доньки яких загинули в кривавому бойовиську. Безумовно, не залишився поза увагою і німецький досвід впровадження материнських відзнак. Тому ще взимку 1944 р. розпочалася підготовка проектів положень і статутів для нагородження багатодітних матерів, а вже влітку Указом Президії Верховної ради СРСР від 8 липня 1944 р. було встановлено почесне звання «Мати-героїня» й засновано однойменний орден до нього [17, 29, 30].

Звання «Мати-героїня» належало до переліку найвищих державних відзнак. Його присвоювали з одночасним нагородженням орденом та грамотою Президії Верховної ради СРСР за народження та виховання 10 і більше дітей, проте після досягнення останньою дитиною віку одного року та за наявності в живих решти дітей цієї матері, що обумовлювалося в статуті до нагороди. Під час присвоєння звання «Мати-героїня» враховувалися також діти, усиновлені матір'ю в установленому законом порядку; загиблі або зниклі безвісти під час захисту СРСР чи виконання інших обов'язків військової служби, зокрема обов'язку громадянина СРСР із порятунку людського життя, з охорони соціалістичної власності й правопорядку, а також померлі внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювань, отриманих за цих обставин, унаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання. Із присвоєнням звання Мати-героїня здобувала низку пільг і надбавок у пенсійному забезпеченні, оплаті комунальних платежів, під час отримання рідкісних товарів та ін.

Автором проекту ордена був художник Й.А. Ганф. Нагороду виготовляли із золота й срібла: вона мала вигляд золотої випуклої п'ятикутної зірки, розміщеної на тлі срібних променів. Знак ордена з'єднувався за допомогою вушка з кільцем із фігурною металевою колодкою, покритою червоною емаллю, і кріпився до одягу за допомогою шпильки. На колодку наносився випуклий напис «Мати-героїня». Краї колодки й напис були позолочені [30, 17].

Уперше почесне звання «Мати-героїня» було присвоєно Указом Президії Верховної ради СРСР від 27 жовтня 1944 р. – його удостоїли 14 жінок. Проте

орден за номером один та грамоту Президії Верховної ради СРСР № 1 вручили 1 листопада 1944 р. уродженці Рязанщини Анні Алексахіній – матері 12 дітей, 8 з яких воювали на фронті й 4 не повернулися [17]. Жінка на той час мешкала в Московській області в с-щі Мамонтовка, де й померла в 1955 р.

Серед удостоєних звання «Мати-героїня» більшість жінок за національністю росіянки. Українок відзначали рідше, що було результатом цілеспрямованої політики уряду СРСР, у якій українському народу зазвичай відводилася другорядна роль. Про присвоєння багатодітним українським матерям почесного звання «Мати-героїня» Указом Президії Верховної ради СРСР від 30 грудня 1944 р. йдеться в газеті «Ведомости Верховного Совета ССРСР» за 26 січня 1945 р., що зберігається у фондах музею. Зокрема, цим указом почесного звання були удостоєні Олена Іванівна Дехтяр – домогосподарка з м. Біла Церква Київської області, Євдокія Степанівна Ковтун – колгоспниця с. Рудня Житомирської області та Марія Іванівна Корнієць – домогосподарка м. Кіровоград (нині – м. Кропивницький) Української РСР [1]. У тій самій газеті, проте за 7 липня 1945 р., міститься Указ Президії Верховної ради СРСР від 2 травня 1945 р. про удостоєння почесного звання багатодітних матерів, зокрема й мешканок м. Суми та Сумської області домогосподарки Олександри Митрофанівни Супрун і колгоспниці Марії Федорівни Щербак [2]. А в номері від 5 серпня 1945 р. надруковано Указ Президії Верховної ради СРСР від 21 липня 1945 р., у якому серед нагороджених значиться й домогосподарка Марія Миколаївна Чумак із с. Кирнички Ізмаїльської (нині Одеської) області [4]. Значно більше прізвищ жительок УРСР містить перелік удостоєних цього високого звання в Указі Президії Верховної ради СРСР від 19 липня 1945 р., уміщеному в газеті від 31 липня 1945 р.: домогосподарок Іонни Тимофіївни Богат із с. Тузла та Харитини Петрівни Білан із с. Димитрівка Ізмаїльської (нині Одеської) області; колгоспниць Наталії Іванівни Вікарій та Югини Петрівни Дячук – мешканок с. Старий Солотвин і Карповець Житомирської області, а також Віри Василівни Деркач із с. Покровське Миколаївської області; домогосподарки Ольги Купріянівни Доломакіної з м. Київ та ін. [3].

Фондозбірня містить орден «Мати-героїня» № 136306, переданий до музею в 1974 р. Президією Верховної ради УРСР [24]. На жаль, нагорода не іменна. Однак у колекції музею є Посвідчення № 013396 від 19 листопада 1946 р. Президії Верховної ради СРСР про присвоєння почесного звання «Мати-героїня» багатодітній матері Євдокії Данилівни Лисенко [27]. Жінка мала 11 синів і 5 доньок. Під час Голодомору в 1933 р. помер один із синів, а в 1936 р. – чоловік. Жінка залишилася сама з 15 дітьми. У роки Другої світової війни провела на фронт усіх 9 синів. Поранені, контужені, але, на щастя, всі повернулися додому живими. У с. Бровахи на Черкащині, у якому мешкала Євдокія Лисенко, їй встановлено пам'ятник [13]. А в 1984 р. Черкаська обласна державна адміністрація запровадила знак «Матерям і вдовам за мужність, витримку та героїчну працю», на аверсі якого зображено портрет Матері-героїні Євдокії Данилівни Лисенко [10].

До січня 1992 р. почесним званням «Мати-героїня» й відповідним орденом було відзначено понад 18,5 тис. радянських жінок [8]. Однак це в сотні разів менше, ніж німкені лише за роки війни, що свідчить про значну різницю в ставленні до жінки у двох країнах. Адже навіть у найскрутніші для Третього райху часи матері, які мали маленьких дітей, звільнялися від трудової повинності. Нацистський уряд не використовував праці жінок на ритті окопів, їм скорочували робочий день на фабриках і заводах, не мобілізували до війська. Хоч за власним бажанням німкені могли вступити на службу до лав Вермахту. Вони обіймали посади писарів, діловодів, радисток і телеграфісток, служили у військах протиповітряної оборони тощо й звичайно носили спеціально розроблену для них військову форму.

У СРСР для жінок не було жодних привілеїв. Вони взяли на свої тендітні плечі аж ніяк не жіночі справи: рити шанці, працювати на лісозаготівлях, у шахтах, вирощувати врожаї. Небувало велика кількість їх перебувала в радянських регулярних і нерегулярних військових структурах. Жінки не лише були медсестрами чи санітарками, а й опанували військові спеціальності льотчика, танкіста, снайпера, артилериста, зв'язківця тощо. Більшість із них не з чуток знали, що таке артилерійські обстріли й авіаційні удари, господарська розруха та повоєнна відбудова. Багато із цих жінок, на жаль, так і не стали матерями. Голод, холод, поневіряння негативно позначилися на здоров'ї. Однак наперекір усім випробуванням, що випали на долю жінок у воєнні роки, багатодітних родин було чимало. Про це свідчить численні повідомлення в періодичній пресі воєнного та повоєнного періоду.

Одночасно з орденом «Мати-героїня» було засновано орден «Материнська слава». Його вручали багатодітним матерям за дев'ятьох, вісьмох чи сімох (відповідно I, II або III ст.) народжених дітей. Нагороду виготовляли зі срібла у вигляді овального медальйона, на який накладено фігуру жінки з малям на руках. Автором був головний художник Держзнаку І.І. Дубасов [8, 17, 29, 30].

6 грудня 1944 р. вийшов перший указ про нагородження орденами «Материнська слава», згідно з яким орденом I ст. відзначили 21, орденом II ст. – 26, III ст. – 27 жінок. Як свідчить газета «Красная звезда» від 7 грудня 1944 р., що опублікувала цей указ, усі нагороджені були жителями РРФСР [11].

До 1 січня 1983 р. орденом «Материнська слава» I ст. було нагороджено близько 753 тис. жінок, II ст. – близько 1 млн 508 тис. жінок, III ст. – близько 2 млн 786 тис. Останнє відзначення відбулося 14 листопада 1991 р. За цей час усі три ступені ордену «Материнська слава» вручено 5 млн 534 тис. матерів [30].

У музейній скарбниці зберігається комплект орденів «Материнська слава» всіх ступенів, переданий у 1974 р. Президією Верховної ради УРСР, а також вісім орденів II та III ст., вилучених на кордоні Південною, Кримською та Київською митницями Міндоходів упродовж 2006–2018 рр. [19, 20, 21].

Третьою відзнакою (із запроваджених Указом Президії Верховної ради СРСР від 8 липня 1944 р.) була медаль Материнства, що також мала аверс із погрудним

зображенням матері та дитини. Автор – художник М.М. Жуков. Щоб одержати цю нагороду, потрібно було народити 5 або 6 нащадків. Медаль мала лише два ступені. Відзнака I ст. була срібною, II ст. – виготовлялася із бронзи. За період існування її було удостоєно понад 13 млн жінок [17, 30].

Фондозбірня музею містить дві медалі Материнства I ст. та три – II ст. Одна з них, а саме медаль Материнства I ст., належала Марфі Іванівні Холодар [14, 15, 16]. Нагорода була передана Державним історичним музеєм у 1974 р. разом із посвідченням до неї та іншою супровідною документацією, у якій значилося, що жінку – колишню зв'язкову, господиню конспіративної квартири Миколаївського центру в м. Херсон (підпільна організація, яка діяла в роки Другої світової війни в м. Миколаїв, а після арешту керівного ядра змушена була переїхати до м. Херсон) – відзначено в 1951 р. Проте жодної згадки про кількість дітей немає [31].

Зберігається в музейних фондах і посвідчення до медалі Материнства II ст. Анастасії Йосипівни Дяченко (Кравченко) – колишньої примусової робітниці в Німеччині, в'язня нацистських концтаборів Аушвіц-Біркенау та Берген-Бельзен (травень 1942 р. – квітень 1945 р.), яка пройшла шлях нелюдських випробувань [26]. Ось як вона розповідає про ті часи у своїй книжці: «Табір Берген-Бельзен складався з двохсот дерев'яних бараків. У кожен з них старалися помістити по вісімсот чоловік. Це були люди, яких звозили з усіх концтаборів, розташованих на території Німеччини... Перші два місяці тут нам давали по буханці хліба на шість-вісім чоловік. Пізніше, правда, додали ще й по літрі брукви. А на третій місяць ми не стали бачити хліба, а лише по трішечки сирої брукви. Це призводило до збільшення кількості смертей. У таборі крематорію не було, тому мертвих стягували до кагатів і закопували в землю...». Проте на цьому поневіряння не закінчилися. Після повернення на батьківщину жінка пережила Голод 1946–1947 рр. Щоб вижити, змушена була виїхати в Західну Україну, де голод не так лютував, і працювати в наймах. Лише в 1949 р. життя налагодилося: Анастасія Йосипівна влаштувалася вишивальницею на Богуславську суконну фабрику, згодом вийшла заміж за односельця Івана Дяченка, з яким прожила в шлюбі 52 роки й виростила 5 дітей [6].

У 1974 р. Президією Верховної ради УРСР до музею було передано ще дві медалі Материнства I та II ст. У 2006 та 2018 рр. надійшли також дві – від київських митниць. Медалі були конфісковані в осіб, які намагалися вивезти їх за кордон. Кому належали нагороди, встановити неможливо, адже медаль Материнства була безномерною [14, 16].

Цікаво, що в середині ХХ ст. відзнаки для матерів установлювали в багатьох країнах «соціалістичного табору» й деякі з них відтворювали радянські, приміром в Албанії, Румунії та ін. Музей зберігає ордени «Материнська слава» I, II та III ст. Народної Республіки Болгарія, передані до колекції консульством країни [22]. Нагорода була заснована 13 грудня 1950 р. указом президії Народних зборів Болгарії. Орден I ст. вручався жінкам, які народили та виховали не

менше вісьмох, II ст. – шістьох, III ст. – чотирьох дітей. Відзнака овальної форми з випуклим зображенням у центрі силуетів матері та дітей в обрамленні колосся. Над зображенням – п'ятикутна зірка, унизу – накладна планка з емалі червоного (II та III ст. – відповідно блакитного та зеленого) кольору з написом болгарською мовою «За майчинська слава». Орден карбувався із посрібленої бронзи або мельхіору, підвіска – у вигляді прапора Болгарії – з алюмінію. Колодка кріпилася до одягу за допомогою шпильки-застібки.

У незалежній Україні ідея запровадження відзнак для вшанування жіноцтва виникла наприкінці 1990-х років. Тоді передбачалося створення медалі «Материнська слава» та ордена святої княгині Ольги трьох ступенів. Питання започаткування медалі викликало сумніви, зокрема, щодо принципу призначення нагороди за кількістю дітей, адже навіть в умовах демографічної кризи визначальним мав бути не факт народження дітей, а їх якісне виховання в повноцінній родині. Тому було ухвалено рішення лише стосовно встановлення ордена княгині Ольги.

15 серпня 1997 р. Указом Президента України Л.Д. Кучми № 827/97 на відзначення заслуг жінок у розвитку Української держави, духовному відродженні нації, вихованні дітей встановлено відзнаку Президента України «Орден княгині Ольги» I, II, III ст. Тим самим документом затверджені Статут відзнаки та опис знаків ордена. А 16 березня 2000 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про державні нагороди України», яким нагороду було затверджено на законодавчому рівні [5].

Автор ескізу ордена – О.В. Руденко. Нагорода виконана у вигляді овального медальйона із зображенням княгині Ольги в центрі, прикрашений чотирма аметистами у вигляді хреста, що кріпиться до банта бузкового кольору. Орден I та II ст. виготовлено зі срібла з елементами позолоти, III ст. – з посрібленого томпаку [5].

Вручення перших відзнак відбулося в Маріїнському палаці 22 серпня 1997 р. Як і передбачалося, серед удостоєних була багатодітна мати Л.В. Слободенюк, вихователька дитячого будинку сімейного типу с. Водорії Брусилівського району Житомирської області. Фондова колекція містить ордени княгині Ольги I, II та III ступенів, що були передані до музею у 2000 р. Державним управлінням справами [18].

У 2004 р. в Україні з'явилося почесне звання «Мати-героїня». Воно присвоюється біологічним матерям п'ятьох і більше дітей восьмирічного віку, однак із приміткою про врахування «внеску у виховання дітей у сім'ї, створення сприятливих умов для здобуття дітьми освіти, розвитку їхніх творчих здібностей, формування високих духовних і моральних якостей». Нагорода має ту саму форму, що й знаки інших почесних звань України, проте в її основі – зображення матері з дитиною в ажурному обрамленні. Цей знак виготовлявся зі срібла, а від 2012 р. – з латуні. Автори дизайну нагороди – О.Л. Андрійченко й В.Й. Бузало [9]. На жаль, фонди музею не містять жодного ордена «Мати-героїня».

Нині в Україні відзнаки для жінок є не лише серед державних нагород: їх започатковано в деяких громадських організаціях. Наприклад, Всеукраїнська громадська організація «Країна» має офіційні відзнаки для жінок – учасниць антитерористичної операції на Сході України, а також для матерів та дружин, сини та чоловіки яких захищають країну від російської агресії. Нещодавно до музейної колекції надійшла відзнака «Орден матері бійця АТО». Це недержавна загальноукраїнська нагорода з особливим статусом, своєрідний знак народної пошани, адже започатковано її для зміцнення в суспільстві поваги до матерів бійців АТО/ООС, які відстоюють територіальну цілісність та суверенітет власної держави. Відзнакою нагороджуються за любов та самовіддане милосердя матері бійців АТО/ООС, які виховали та виплекали мужніх чоловіків, захисників рідної країни. Девіз відзнаки – «Любов матері вічна» [7].

Наразі фалеристична колекція материнських відзнак Меморіалу містить понад 3 тис. німецьких, близько 20 радянських та 4 незалежної України орденів і медалей, якими відзначали чи відзначають матерів. Ці берегині не лише виконали одну з найпочесніших жіночих місій – народили дітей, а й зуміли звести їх на ноги, сформувані гідних громадян. Згадані нагороди, представлені в експозитарному просторі музею, – це ще одна спроба суспільства висловити їм свою шану й подяку за любов, відданість, терпіння та самопожертву.

Джерела та література:

1. *Ведомости Верховного Совета СССР. – 1945. – № 4. – 26 января. – 4 с. // Фонди Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс (далі – НМІУДСВ). – КН-265662. – Г-80177.*
2. *Там само. – № 37. – 7 июля. – 4 с. // Фонди НМІУДСВ. – КН-265694. – Г-80209.*
3. *Там само. – № 42. – 31 июля. – 4 с. // Фонди НМІУДСВ. – КН-265702. – Г-80217.*
4. *Там само. – № 43. – 5 августа. – 4 с. // Фонди НМІУДСВ. – КН-265703. – Г-80218.*
5. *Відзнаки Президента України: Ордени, медалі, нагородна зброя / Авт.-упоряд.: М.П. Білоблещкий, В.Й. Бузало та ін. – К.: Мистецтво, 1999. – 168 с.*
6. *Дяченко (Кравченко) А.Й. // Генеральний довідковий каталог НМІУДСВ.*
7. *Знак народної пошани «Орден матері бійця АТО» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vgo-kraina.org/catalog/award/znak-narodnoyi-poshani-orden-materi-bijca-ato>. – Назва з екрана.*
8. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – Т. 6. – К.: Наукова думка, 2009. – 784 с.*
9. *Там само. – Т. 8. – К.: Наукова думка, 2011. – 520 с.*
10. *Знак «Матерям і вдовам за мужність, витримку та героїчну працю» Є.Д. Лисенко. 1984 // Фонди НМІУДСВ. – КН-221270. – НН-12925.*
11. *Красная звезда. – 1944. – № 288. – 7 декабря. – 4 с. // Фонди НМІУДСВ. – КН-213724. – Г-74767.*
12. *Курьлев О. Боевые награды Третьего Рейха: иллюстрированная энциклопедия. – М.: Эксмо, 2006. – 352 с.*
13. *Лисенко Є.Д. // Генеральний довідковий каталог НМІУДСВ.*
14. *Медаль материнства I ст. // Фонди НМІУДСВ. – КН-358. – НДМ-11.*

15. Медаль материнства I ст. М.І. Холодар. 22.03.1951 // Фонди НМІУДСВ. – КН-39090. – НДМ-1357.
16. Медаль материнства II ст. // Фонди НМІУДСВ. – КН-360, 227908, 274776. – НДМ-16, 13236, 14756.
17. Ордена и медали СССР. – М.: Военное издательство, 1983. – 304 с.
18. Орден княгини Ольги I, II, III ст. Україна // Фонди НМІУДСВ. – КН-214631–214633. – НДМ-3448, 3449. – НН-12776.
19. Орден «Материнська слава» I ст. СРСР // Фонди НМІУДСВ. – КН-354. – НДМ-7.
20. Орден «Материнська слава» II ст. СРСР // Фонди НМІУДСВ. – КН-355, 227903, 257549, 274706. – НДМ-8, 3957, 4207, 4332.
21. Орден «Материнська слава» III ст. СРСР // Фонди НМІУДСВ. – КН-356, 246623, 257550, 25755. – НДМ-9, 4023, 4208, 4209.
22. Орден «Материнська слава» I, II, III ст. НРБ // Фонди НМІУДСВ. – КН-1887–1889. – НДМ-324–326.
23. Орден матері бійця АТО. Україна // Фонди НМІУДСВ. – Акт № 284 від 16.08.2019.
24. Орден «Мати-героїня» № 136306. СРСР // Фонди НМІУДСВ. – КН-357. – НДМ-10.
25. Посвідчення Б № 663573 до медалі «Медаль материнства» I ст. М.І. Холодар. 22.03.1951 // Фонди НМІУДСВ. – КН-39257. – Д-8808.
26. Посвідчення Д № 254046 до медалі «Медаль материнства» II ст. А.Й. Дяченко (Кравченко). 14.03.1961 // Фонди НМІУДСВ. – КН-261401. – Д-64795.
27. Посвідчення № 013396 Президії Верховної ради СРСР про присвоєння почесного звання «Мати-героїня» Є.Д. Лисенко. 19.11.1946 // Фонди НМІУДСВ. – КН-255722. – Д-61102.
28. Почесний хрест німецької матері. Німеччина. 1938 // Фонди НМІУДСВ. – КН-6811/1-2036. – НН-912/2036; НД-24885/1-1000; КН-261733/1–3; НН-13969/1–3.
29. Сборник законодательных актов о государственных наградах СССР. – М.: Известия, 1984. – 304 с.
30. Смыслов О.С. История советских наград. – М.: Вече, 2007. – 400 с.
31. Холодар М.І. // Генеральний довідковий каталог НМІУДСВ.

© Оксана ЯНКОВЕНКО

К ВОПРОСУ ГЕНДЕРА: МАТЕРИНСКИЕ НАГРАДЫ (обзор фондов Национального музея истории Украины во Второй мировой войне)

В статье освещаются отдельные аспекты гендерной политики Германии и СССР 1930–1940-х годов, в частности раскрыты особенности наградной системы, касающиеся поощрения лиц женского пола за рождение детей. Определено непосредственное влияние Второй мировой войны на начало учреждения наград для многодетных матерей. На основе музейной коллекции прослежены этапы введения материнских отличий и раскрыты современные традиции награждения матерей.

Ключевые слова: женщина, Вторая мировая война, гендерная политика, материнская награда, орден, медаль, фондовое собрание, музейная коллекция.

© *Oksana* YANKOVENKO

**ABOUT THE ISSUE OF GENDER: MATERNAL AWARDS
(THE COLLECTION SURVEY OF THE NATIONAL MUSEUM OF
THE HISTORY OF UKRAINE IN THE SECOND WORLD WAR)**

The article highlights some aspects of the gender policy of Germany and the USSR in the 1930s and 1940s, in particular the features of reward system regarding the encouragement of women to give birth to children. The author determines the direct influence of the Second World War on the beginning of the awards establishment for many mothers. The author traces the stages of introduction of maternal insignia and reveals the modern traditions of rewarding the mothers on the basis of museum collection.

Keywords: *woman, the Second World War, gender policy, maternal awards, order, medal, museum collection.*